

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОГЛЯДІВ ТРАКТУВАННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТЬ «СИСТЕМА» ТА «СИСТЕМА МЕНЕДЖМЕНТУ»

У статті зроблена порівняльна характеристика поглядів на трактування сутності різних науковців понять «система» та «система менеджменту», яка полягає у відборі ознак змісту зазначених понять, що дає можливість визначити ті з них, які найчастіше повторюються. Як підсумок, сформовано визначення сутності категорії «система менеджменту» та визначено напрямок подальшого її дослідження.

В статье сделана сравнительная характеристика взглядов трактовки сущности понятий «система» и «система менеджмента», которая заключается в отборе характеристик содержания указанных понятий, что дает возможность определить те из них, которые чаще всего повторяются. Как результат, сформулировано понятие категории «система менеджмента» и определено путь дальнейших ее исследований.

The article is a comparative description of the views concepts "system" and "management system", which is the sign of the contents of the selection of concepts that allows to identify those most often repeated. As a result, formed defining the essence of category "management system" and determines its direction of future research.

Ключові слова: система, система менеджменту, організація, зовнішнє середовище, ринкові умови, структура, мета, цілісність, взаємодія, емерджентність, управління.

Важливою складовою економічної системи будь-якої країни є підприємства різних форм власності. Їх кількісна та якісна сукупність формує економічний потенціал держави та її місце в загальній світовій системі.

Оскільки «система» - це об'єднання окремих самостійних частин (елементів), кожна з яких обов'язково володіє хоча б однією властивістю, що забезпечує досягнення мети системи [1, с.11], то вона вимагає в умовах посиленого розвитку ринку, непередбачуваних подій, складності господарських зв'язків тощо впровадження сучасних методів управління на рівні основної ланки – підприємства.

За підходами таких науковців, як Г.В.Осовська, М.О.Бесєдін, В.М.Нагаєв, Р.Гріфін, В.Яцура, М.Х.Мескон, М.Альберт, Ф.Хедоури, Г.Л.Монастирський, Г.Є.Мошек, Ф.І.Хміль [1, с.10; 2, с.28; 3, с.18-19; 4, с.90-91; 5, с.98-99; 6, с.52; 7, с.131-132] всі організації є системами. Тому організація – це соціальне утворення (працівники як соціальний компонент), якому притаманні такі специфічні характеристики, як здатність елементів до взаємодії, «елементарний» склад підсистем, упорядкованість, цілісність та структурованість, що функціонує для досягнення визначеної мети.

Метою вважається ідеальний образ бажаного, можливого і необхідного стану об'єкта управління [8]. Досягнення її забезпечується лише в тому випадку, якщо на підприємстві діє ефективний менеджмент.

Аналіз останніх досліджень та публікацій доводить, що сьогодні питанням розвитку ефективних систем управління присвячено велику кількість праць відомих вітчизняних та зарубіжних науковців.

Теоретичні і прикладні основи формування систем управління ґрунтуються

на загальноприйнятих концептуальних засадах теорії менеджменту, викладених у працях: І.Алексєєва, М.Альберта, В.Герасимчука, Д.Гвішіані, В.Гончарова, В.Гуменюка, П.Друкера, Р.Джонсона, Й.Завадського, Ф.Каста, Є.Крикавського, О.Кузьміна, Л.Лігоненко, М.Мескона, С.Оптнера, В.Пастухової, І.Продіуса, Й.Петровича, Т.Пітерса, Ж.Поплавської, Ф.Тейлора, Н.Тарнавської, А.Томпсона, Р.Уотермана, Ф.Хедоурі, Ф.Хміля, А.Шегди та ін.

Значні доробки у сфері системного управління зазначених вчених заслуговують на увагу. Однак усе ще недостатньою мірою проведено порівняльну характеристику визначень «система» та «система менеджменту організацій». Тому метою статті є проведення порівняльної оцінки поглядів науковців на трактування сутності даних понять.

Перш ніж підійти безпосередньо до визначення поняття «система менеджменту», варто спершу розглянути, що таке система на думку вищевказаних науковців.

Система – це деяка цілісність, що складається із взаємопов'язаних частин, кожна з яких робить свій внесок у характеристики цілого [4, с.90; 2, с.28; 7, с.26].

Р.М.Пушкар, Н.П.Тарнавська трактують систему як сукупність взаємопов'язаних та взаємодіючих елементів, яка має на меті досягнення певних цілей та ґрунтується на принципах самоорганізації, синергії і розвитку [9, с. 458].

Система - сукупність елементів, які взаємозалежні і взаємопов'язані та утворюють певну цілісність, єдність; сукупність заходів, методів і засобів організаційно-екологічного, нормативно-правового, техніко-технологічного характеру, спрямованих на забезпечення дотримання встановлених вимог у тій чи іншій сфері діяльності [10]. Як бачимо, дане визначення має більш конкретний характер з урахуванням засобів функціонування самої системи або операційного менеджменту.

Д.М.Статенко, А.В.Григорович, А.П.Дука стверджують, що система – сукупність взаємопов'язаних елементів, що має «вихід» (мету), «вхід», зв'язок із зовнішнім середовищем, зворотний зв'язок, «процес» у системі [11, с.341]. Особливість даного підходу полягає в деталізації структури системи і її функціонування.

Підсумовуючи наведені вище підходи, що стосуються сутності поняття «система», можемо зазначити, що всі вони передбачають єдність складових елементів, які функціонують з певною метою за допомогою так званого механізму, яким слугує менеджмент організацій. Тож наступним визначимо підходи до системи менеджменту.

Так, І.Мазур, В.Шапіро [12, с.180] дають визначення системи, яке визначає її як сукупність активних соціальних і пасивних технічних об'єктів, що реалізують процеси управління в рамках існуючих організаційної структури і організаційної культури. До елементів системи менеджменту вони відносять

наступне: система цілей організації та стратегій їх досягнення; організаційна структура управління; система процесів управління і структури інформації, що циркулює у цих процесах; організаційна культура.

Ф.І.Хміль, В.М.Діденко визначають систему менеджменту як спосіб поєднання і взаємодії двох підсистем – керуючої і керованої (суб'єкта і об'єкта управління) [7, с.604; 13, с.42]. Сутність даного поняття полягає саме у структурі системи, тобто в її ключових підсистемах, що забезпечують процес управління.

В.С.Білозубенко, О.В.Озаріна, А.А.Семенов визначають: система управління – це сукупність методологічних засобів управління, дія яких спрямована на підтримку та оптимізацію діяльності організації з виконання поставлених цілей та завдань [14, с. 578].

С.В.Мочерний, Я.С.Ларіна, О.А.Устенко, С.І.Юрій [15, с.319] вважають, що система управління – це комплекс взаємопов'язаних, взаємодоповнюючих і узгоджених методів, форм і важелів управління, що використовуються апаратом управління на мікрорівні.

На думку Р.Дяківа, системний підхід – здійснення комплексу заходів, спрямованих на поліпшення системи управління і вдосконалення його організаційної структури [15, с. 541].

Деяко іншої думки О.Зборовська, яка стверджує, що системний підхід передбачає послідовний перехід від загального до окремого, коли в основі розгляду лежить конкретна кінцева мета, для досягнення якої створюється система [16, с.232]. Відповідно до методології системного підходу, кожна система є інтегрованим цілим навіть тоді, коли вона складається з окремих розрізнених підсистем.

Г.Пітерс, Р.Уотермен [17, с.287] вважають, що система менеджменту – це комплекс функцій (планування, організація, координація, мотивація, контроль), у ході яких здійснюється ефективний вплив на об'єкт управління і вирішується поставлене завдання, досягається мета.

Свої визначення поняття «система менеджменту» подають ще кілька науковців:

В.Е.Ніколайчук [18, с.38]: «це комплекс елементів, що знаходиться в певних зв'язках і відносинах один з одним, створюють певну цілісність і єдність та виконують ті або інші функції.»

Б.А.Анікін [19, с.186]: «складна організаційно завершена економічна складова, що складається з елементів і ланок, взаємопов'язаних єдиним процесом управління матеріальними та іншими супутніми потоками, сукупність, межі і завдання функціонування яких об'єднані конкретними цілями організації бізнесу.»

М.Н.Григор'єв [20, с.53]: «упорядкована структура, в якій здійснюється планування і реалізація руху і розвитку сукупного ресурсного потенціалу, організованого у вигляді управлінського потоку та виробничого процесу,

починаючи з відчуження ресурсів з навколишнього середовища до реалізації кінцевої продукції. Дане визначення має повний характер ознак, що формують принцип життєдіяльності системи і її зв'язок з оточуючим середовищем.»

Л.Б. Міротін [21, с. 218]: «вона має такі елементи, як матеріальні, фінансові та інформаційні потоки, над якими виконуються різні операції, що пов'язують їх, відповідно до загальної мети і критеріїв ефективності.»

М.А.Окландер [22, с.39]: «це організаційно-управлінський механізм, пов'язаний з досягненням потрібного рівня інтеграції управлінських функцій за рахунок організаційних перетворень у структурі управління та впровадження спеціально розроблених управлінських процедур, основою яких є планування підтримки виробництва і фізичного розподілу як єдиного матеріального потоку.»

Для більш повного порівняння поданих трактувань поняття «система менеджменту» далі сформовано табл. 1, у якій проведено класифікаційний підбір ознак, що характеризують зміст системи.

Аналізуючи дані табл. 1, можемо зазначити, що вищенаведені трактування поняття «система менеджменту» різними науковцями є дуже близькими за змістом. Проте одні з них є вужчими, оскільки в них йдеться лише про наявність компонентів і зв'язку між ними, інші визначення відображають перебіг певних процесів, у більшості випадків реалізації функцій менеджменту, і лише окремі з них включають майже всі згадані класифікаційні ознаки системи організації і змісту її функціонування в зовнішньому середовищі.

Якщо підсумовувати кількісні результати за наявністю співпадання думок різних авторів, тобто кількості повторюваних ознак, то маємо такі дані: близько 90% авторів визначають у змісті даного поняття наявність взаємодії елементів та перебіг процесів (дія функціонування системи); дещо менша кількість повторюваних ознак спостерігається в наявності зв'язку, структури та концепції, і найменша кількість ознак, що трапляються у поданих визначеннях, – можливість ідентифікації і наявність зовнішнього середовища.

Таблиця 1

Порівняльна класифікація ознак поняття «система менеджменту»

Автор	Класифікаційні ознаки								
	Наявність компонентів	Наявність зв'язків	Наявність структури	Наявність взаємодії	Перебіг процесів	Цілісність	Можливість ідентифікації	Наявність зовнішнього середовища	Наявність концепції
Ф.І. Хміль, В.М. Діденко	+	+	+	+		+			
В.С. Білозубенко, О.В. Озаріна, А.А. Семенов		+		+	+				+
С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устенко, С.І.Юрій		+		+	+				
Р. Дяків		+	+	+	+				+
О. Зборовська					+				+

МЕНЕДЖМЕНТ

Г. Пітерс, Р. Уотермен		+	+	+	+	+			+
В.Е. Ніколайчук	+	+		+	+	+			
Б.А. Анікін	+	+	+	+	+	+	+		+
М.Н. Григор'єв			+	+	+			+	
Л.Б. Міротін				+	+				+
М.А. Окландер		+	+	+	+				+

Резюмуючи все вищевикладене, спробуємо навести більш конкретне, на наш погляд, визначення системи менеджменту. Система менеджменту – це впорядкована структура організації, у якій чітко проглядається тісний зв'язок між її елементами, їх взаємодія, цілісність та емерджентність, що забезпечує здатність менеджменту організації адаптувати її до умов ринкового функціонування та досягнення кінцевих результатів.

Отже, сучасні підходи до визначення поняття «система менеджменту» є близькими за змістом, на що вказує кілька таких ознак:

1) усі трактування передбачають наявність певних елементів, що тісно пов'язані між собою, а також із зовнішнім середовищем;

2) спостерігається наявність взаємодії елементів, що формує процес, метою якого є бажаний результат системи;

3) визначається перебіг процесів між підсистемами, наприклад, управлінською та виробничою, або одночасно в різних напрямках - економічному, соціальному, технологічному та ін. Крім того, процеси змінюють ресурси, що входять у систему, перетворюючи їх в організаційний продукт;

4) підкреслюється цілісність та емерджентність, що є результатом взаємодії компонентів організації;

5) визначається наявність концепції, що полягає в місії, цілях та цінностях організації.

Сукупність вищенаведених висновків дозволяє діагностувати цікаву дослідницьку сферу – більш детальне визначення елементів системи, їх взаємозв'язок усередині неї та із зовнішнім середовищем, відбір найпотенційніших чинників та їх вплив на ефективність функціонування системи.

Список використаних джерел:

1. Осовська Г. В. Менеджмент організацій : підруч. / Г. В. Осовська, О. А. Осовський. – К. : Кондор, 2009. – 680 с.
2. Бесєдін М. О. Основи менеджменту : оцінно-ситуаційний підхід (модульний варіант) : підруч. / М. О. Бесєдін, В. М. Нагаєв. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 496 с.
3. Основи менеджменту: підручник / Гріфін Р., Яцура В. ; наук. ред. В. Яцура, Д. Олесневич. – Львів : БаК, 2001. – 624 с.
4. Мескон М. Х. Основы менеджмента / М. Х. Мескон., М. Альберт, Ф. Хедоури [пер. с англ.] : – 2-е изд. – М.: Дело, 2001. – 800 с.
5. Монастирський Г. Л. Теорія організації : навч. посіб. / Г. Л. Монастирський. – К. : Знання, 2008. – 319 с.
6. Мошек Г. Є. Менеджмент підприємства : підруч. / Г. Є. Мошек, Л. А. Гомба, Л. П. Піддубна. – К. : Київ.нац.торг.-екон.ун-т, 2002. – 317 с.
7. Хміль Ф. І. Основи менеджменту : підруч. / Ф. І. Хміль. – К. : Академвидав, 2005. – 608 с.
8. Ногин Г. Миссия в контексте стратегии / Г. Ногин // Менеджмент и менеджер. - 2001. - №1. - С. 5 - 10.
9. Пушкар Р. М. Менеджмент: теорія і практика : підруч. / Р. М. Пушкар, Н. П. Тарнавська. – 2-е вид., переробл. і доп. – Тернопіль : Карт-бланш, 2003. – 490 с.

МЕНЕДЖМЕНТ

10. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера / За ред. Р. Дяківа. – К. : Міжнародна економічна фундація, 2000. – 703 с.
11. Менеджмент. Словник-довідник : Навч. посібник для студентів вищ. навч. закл. / Д. М. Статенко, А. В. Григорович, А. П. Дука. – Хмельницький: Поділля, 2004. – 587 с.
12. Мазур И. И. Реструктуризация предприятий и компаний / И. И. Мазур, В. Д. Шапиро ; под общ. ред. Мазура И. И. – М. : ЗАО изд-во «Экономии», 2002. – 456 с.
13. Діденко В.М. Менеджмент : підруч. / В. М. Віденко. – К. : Кондор, 2008. – 584 с.
14. Міжнародний менеджмент. Навчальний посібник / В. С. Білозубенко, О. В. Озаріна, А. А. Семенов; за редакцією професора О.Б. Чернеги. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 592 с.
15. Економічний словник : [С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, О. А. Устинко та ін.]: у 2 т. Т.2 / За ред. С. В. Мочерного. – Львів: Світ, 2006. – 568 с.
16. Зборовська О. Дефініції систем / О. Зборовська // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Міжнародний бізнес та менеджмент : проблеми та перспективи в умовах глобалізації». – К. 2008. – С. 232 - 235.
17. Економічна енциклопедія: У 3т. Т.2. – К. : Академія, 2001. – 848 с.
18. Николайчук В.Е. Теория и практика управления материальными потоками: монограф. / В. Е. Николайчук, В. Г. Кузнецов. – Донецк: «КЛТИС», 1999. – 413 с.
19. Логистика: Учебное пособие / Под ред. Б.А. Аникина. – М : ТК «Велби» изд-во «Прспект», 2005. – 408 с.
20. Григорьев М.Н. Менеджмент : учеб. пособие для вузов / М. Н. Григорьев, А. П. Долгов, С. А. Уваров. – М. : Гардарики, 2006. – 463 с.
21. Крикавський Є. Логістика. Основи теорії : підруч. / Є. Крикавський. – Львів : НУ «Львівська політехніка» «Інтелект-Захід», 2004. – 416 с.
22. Окландер М.О. Промислова логістика: Навч. посіб. / М. О. Окландер, О. П. Хромов. – К. : ЦНЛ, 2004. – 222 с.